

Шило О. Г.,
доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри кримінального процесу
та оперативно-розшукової діяльності
Національного юридичного університету імені
Ярослава Мудрого

Новожилів В. С.,
студент ОР «Магістр»
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО В СИСТЕМІ ДЖЕРЕЛ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

У статті досліджено специфіку взаємодії міжнародного права в його різноманітності з кримінальним процесуальним правом України. Докладно розглянуто принципи функціонування колізійних норм, якими визначаються взаємовідносини між системами міжнародного та кримінального процесуального права; вплив конституційних приписів на застосування останніх. Зроблено висновки щодо ієрархічного місця міжнародних договорів, актів тлумачення міжнародних договорів (у т. ч. практики ЄСПЛ), неписаного та «м'якого» міжнародного права, міжнародних звичаїв і домовленостей у системі джерел кримінального процесуального права.

Ключові слова: джерела кримінального процесуального права; міжнародне право; система джерел кримінального процесуального права; колізійні норми; ієрархія джерел кримінального процесуального права.

В статье исследована специфика взаимодействия международного права в его разнообразии с уголовным процессуальным правом Украины. Подробно рассмотрены принципы функционирования коллизионных норм, которыми определяются взаимоотношения между системами международного и уголовного процессуального права; влияние конституционных предписаний на применение последних. Сделаны выводы относительно иерархического места международных договоров, актов толкования международных договоров (в т. ч.

практики ЕСПЧ), неписаного и «мягкого» міжнародного права, міжнародних обычаїв и договоренностей в системе источников уголовного процессуального права.

Ключевые слова: *источники уголовного процессуального права; международное право; система источников уголовного процессуального права; коллизионные нормы; иерархия источников уголовного процессуального права.*

Кримінальне процесуальне право є однією з фундаментальних галузей права в Україні. У його межах деталізуються конкретні національні процесуальні механізми гарантій основоположних особистих природних прав та свобод людини (право на життя, здоров'я, повагу до гідності, людяне ставлення, належні умови існування, право на приватну власність, свободу пересування, вільного вибору місця проживання тощо). У межах внутрішнього правопорядку важливість відповідних положень підтверджується їх закріпленням в Основному Законі – Конституції України (Розділи I, II). Водночас саме утвердженню та захисту природних прав людини присвячений значний масив норм міжнародного права різної природи (міжнародних договорів, «м'якого» права, звичаїв). При цьому й на міжнародному рівні захист основоположних прав людини забезпечується шляхом закріплення норм процесуального характеру, що мають гарантійну спрямованість. Як наслідок, питання обмеження прав і свобод людини одночасно регулюються як кримінальним процесуальним правом України (у частині досудового розслідування та здійснення правосуддя за підозрою (обвинуваченням) у вчиненні кримінального правопорушення (в розумінні національного законодавства)), так і міжнародним правом.

Водночас питання взаємодії кримінального процесуального та міжнародного права проявляються і при наявності в національних кримінальних процедурах іноземного елемента.

Кримінальне процесуальне право є складовою національної правової системи. З останньою взаємодіє сукупність усіх міжнародно-правових норм, обов'язковість яких визнана Україною у вну-

трішньому правопорядку. Однак, якщо кримінальні процесуальні правовідносини можна чітко виокремити від інших у межах національної правової системи (керуючись позитивістсько-формальним критерієм, за яким означені відносини виникають, розвиваються і припиняються відповідно до основоположного акта галузі – Кримінального процесуального кодексу України (далі – *КПК України*)), то виокремити об'єктивований критерій розподілу для диференціації тих міжнародно-правових норм, що вступають у взаємодію з кримінальними процесуальними правовідносинами в Україні чи їх безпосередньо регулюють, не є можливим (передусім через неоднорідність міжнародного права).

В основі інтеракції міжнародного та національного кримінального процесуального права лежить загальна внутрішньодержавна доктрина взаємодії національного права з міжнародним та уявлення про місце останнього в ієрархії джерел права. При цьому особливість предмета регулювання кримінальної процесуальної галузі впливає і на специфіку вказаної взаємодії.

Загальний концепт співвідношення міжнародного та українського національного права можна звести до наступного: Конституція України має найвищу юридичну силу щодо будь-якого іншого джерела права, у тому числі й міжнародного (ч. 2 ст. 8 Основного Закону України). При цьому ключовим для розуміння визнаних Україною міжнародно-правових норм є положення частини другої ст. 2 Основного Закону, у якому втілено головну квінтесенцію телеологічного тлумачення міжнародних договорів у національному правопорядку: «головним обов'язком держави є утвердження і забезпечення прав і свобод людини».

Частина перша ст. 9 Конституції встановлює, що чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. Варто зазначити, що відповідна норма не регулює ні місця міжнародних договорів в ієрархії законодавства, ані не встановлює жодних правил щодо подолання колізій між національним та міжнародним правом¹.

Крім того, Основний Закон України жодним чином не згадує про міжнародні договори, що не потребують для їх заключення згоди на обов'язковість Верховної Ради, а відтак, і не визначає їх належності до законодавства України. Також Конституція не регулює питання визнання і застосування Україною звичаєвого міжнародного права.

Місце міжнародних договорів у національній системі законодавства визначене частиною другою ст. 19 ЗУ «Про міжнародні договори України», згідно з якою якщо міжнародним договором України, який набрав чинності в установленому порядку, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені у відповідному акті законодавства України, то застосовуються правила міжнародного договору.

Зважаючи на наведене, варто детально розглянути специфіку взаємодії міжнародного права з кримінальним процесуальним правом України, яку можна охарактеризувати наступним чином:

Частина перша ст. 1 КПК України врегулювала, що на території України порядок кримінального провадження ви-

значається лише кримінальним процесуальним законодавством України. Частина друга ст. 1 КПК України встановила, що кримінальне процесуальне законодавство України складається з: Конституції України; міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України (*далі – МД (ВРУ)*); КПК України; інших законів України.

Тож, ані міжнародні договори України, що не потребують надання Верховною Радою України згоди на обов'язковість, ані міжнародні договори в усній формі чи звичаєве міжнародне право, ні «м'яке» міжнародне право чи будь-які інші необов'язкові міжнародні угоди чи домовленості не є складовими кримінального процесуального законодавства України і, як наслідок, жодним чином не можуть визначати порядок кримінального провадження на території України.

Норми ст. 1 КПК України (як частини першої, так і другої) за своєю суттю є імперативними; за природою не можуть передбачати винятків. Водночас деякі положення Кодексу можуть розглядатися як такі, що не повною мірою відповідають ст. 1.

Знаковим є розміщення у ст. 1 КПК України такого джерела кримінального процесуального законодавства України як МД (ВРУ) одразу після згадки про Основний Закон України. Проте вже у частині першій ст. 9 КПК України техніко-юридичний акцент зміщується: при вказуванні тих актів, яких службові особи органів державної влади мають неухильно дотримуватися під час кримінального провадження, після Конституції України зазначається КПК України і тільки за ним слідує МД (ВРУ). За останніми йдуть інші акти законодавства².

¹ Певні акти, що можуть розглядатися як необов'язкові джерела права в широкому розумінні, інколи зазначають інше. Так, у пункті 4 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 01.11.1996 № 9 «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя» висловлена позиція, що «суд не може застосувати закон, який регулює правовідносини, що розглядаються, інакше як міжнародний договір». Проте відповідне розуміння не відповідає фактичному змісту конституційної норми статті 9, а Пленум Верховного Суду України, вказавши вищезазначене, вийшов за межі власної компетенції та фактично здійснив розширене тлумачення Основного Закону (при цьому вчинення легального тлумачення є виключним правом Конституційного Суду України).

² Варто відмітити, що оскільки мова йде про вимоги, що ставляться до службових осіб органів державної влади, то законодавець у частині першій статті 9 КПК України спирається на термін інші акти «законодавства». У цьому розумінні «законодавство» геть не тотожне терміну «кримінальне процесуальне законодавство», що вживається у статті 1 КПК України, оскільки якби законодавець волів їх ототожнити, то помістив би згадку лише про «інші закони» (адже частина друга статті 1 КПК України не включає в обсяг кримінального процесуального

Частина четверта ст. 9 КПК України закріпила, що в разі якщо норми КПК України суперечать МД (ВРУ), то застосовуються положення відповідного міжнародного договору України. Вказана норма, по-перше, є колізійною, а, по-друге, визначає вищу юридичну силу МД (ВРУ) лише відносно норм, що закріплені в КПК України.

Частина четверта ст. 9 КПК України передбачає врегулювання колізії шляхом безпосереднього застосування положень МД (ВРУ). Відтак, норма частини четвертої ст. 9 КПК України може бути застосована тільки у випадку, якщо норма КПК України суперечить самовиконуваній нормі МД (ВРУ).

Норми КПК України за своєю природою не є однорідними. Для цілей дослідження їх доцільно розділити на наступні групи: 1) процесуальні норми, що встановлюють гарантії для захисту прав та свобод людини; 2) матеріально-процесуальні норми, що встановлюють межі повноважень службових осіб органів державної влади та спосіб їх реалізації; 3) інші норми.

У першій та другій групі з виділених вище застосування частини четвертої ст. 9 КПК України у деяких виключних випадках може призвести до порушення Конституції, що матиме наслідком визнання протиправним відповідного правозастосування.

На жаль, у дійсності можуть виникати ситуації, за яких певний МД (ВРУ) передбачатиме менший зміст чи обсяг прав чи свобод людини, ніж передбачений національним законодавством (у нашому випадку кримінальним процесуальним). У такій ситуації, керую-

---

законодавства України жодних підзаконних нормативно-правових актів). Однак гіпотезою норми частини першої статті 9 КПК України є «під час кримінального провадження», а порядок останнього відповідно до частини першої статті 1 КПК України може бути врегульований тільки кримінальним процесуальним законодавством. Відтак, важливе прикладне значення матиме доктринальне дослідження, присвячене розкриттю змісту поняття «порядок кримінального провадження» та його відмежування від власне кримінального провадження.

чись формально логічним тлумаченням частини четвертої ст. 9 КПК України, мають застосовуватися МД (ВРУ). Однак за таких обставин положення ст. 3, 8, частини третьої ст. 22 Основного Закону України очевидно заборонятимуть реалізацію цієї колізійної норми в силу прямої дії перших.

Відповідний підхід до розуміння вищої юридичної сили Основного Закону був висловлений і Пленумом Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, який в абзаці другому пункту 7 Постанови від 19 грудня 2014 року № 13 «Про застосування судами міжнародних договорів України при здійсненні правосуддя» [1] зазначив, що, незважаючи на Законом¹ закріплене положення про те, що набрання міжнародним договором чинності для України безпосередньо не пов'язане з моментом його офіційного оприлюднення або реєстрації, у силу частини другої ст. 57 Основного Закону України «міжнародні договори України, які визначають права і обов'язки громадян, можуть застосовуватися судами **лише** у тому випадку, якщо вони були офіційно оприлюднені, тобто доведені до відома населення у порядку, встановленому законом [*виділення наше – прим. авт.*]».

Наведена позиція наглядно демонструє одноманітний підхід до питання конкуренції національних норм поточного законодавства, що регулюють питання функціонування джерел міжнародного права в національному правопорядку, з Конституцією України. Відмінність полягає тільки в прикладі національної норми (розглядається не колізійна норма частини четвертої ст. 9 КПК України, а норма ЗУ «Про міжнародні договори», що прямо встановлює порядок та строки набрання чинності для України міжнародного договору)².

¹ Стаття 14 Закону «Про міжнародні договори України»

² Однак змістовно приклади відрізняються і щодо прикладу, наведеного Пленумом ВССУ, то здійснене тлумачення викликає деякі зауваженнями до предметної точності.

Частина друга ст. 19 Конституції України закріплює вичерпний перелік джерел права, що можуть встановлювати повноваження органів державної влади та способів їх реалізації. До таких джерел належать лише Конституція та закони України. Отже, будь-які повноваження органів державної влади чи способи їх реалізації, що встановлені МД (ВРУ), є нікчемними в силу їх неконституційності. Оскільки Основний Закон України знає термін МД (ВРУ), то, на наш погляд, відсутні підстави стверджувати, що в обсяг поняття «законами України» у частині другій ст. 19 включено й МД (ВРУ).

Можна підсумувати, що норма частини четвертої ст. 9 КПК України: стосується тільки колізій, що виникають між нормами КПК України та самовиконуваними нормами МД (ВРУ); не підлягає застосуванню тільки у разі, якщо МД (ВРУ) суперечить нормам Конституції України.

У випадку, якщо існує декілька МД (ВРУ), які знаходяться у протиріччі з нормою КПК України та водночас суперечать між собою, то застосовуються загальні правила подолання колізії разом із загальними засадами кримінального провадження – у силу частини шостої ст. 9 КПК України.

Кримінальний процесуальний кодекс України не регулює питання співвідношення таких елементів кримінального процесуального законодавства, як МД (ВРУ) та законів України, що не є КПК України, проте регулюють кримінальні процесуальні відносини. Частина третьої ст. 9 КПК України тільки встановлює, що, по-перше, закони та інші нормативно-правові акти України, положення яких стосуються кримінального провадження, повинні відповідати цьому Кодексу, а, по-друге, що при здійсненні кримінального провадження не може застосовуватися закон, який суперечить КПК України.

Тому ієрархія МД (ВРУ) та законів України, положення яких стосуються кримінального провадження, визначається за загальним правилом (ч. 2 ст. 19

ЗУ «Про міжнародні договори України»). Також питання ієрархії МД (ВРУ) може бути безпосередньо врегульовано у відповідному законі. Частина друга статті 19 Закону України «Про міжнародні договори України» у частині встановлення пріоритету міжнародних договорів України, що не потребують надання Верховною Радою України згоди на обов'язковість, над іншими актами законодавства України не застосовується у кримінальній процесуальній сфері в силу статті 1, ч. 3 ст. 9 КПК України.

У КПК України разом з терміном МД (ВРУ) використовується й термін «міжнародні договори України», що є родовим відносно першого, а відтак не тождим.

Міжнародні договори (ВРУ) згадуються у наступних статтях КПК України: 1 (ч. 2), 4 (ч.ч. 3,4), 9 (ч.ч. 1,4), 36 (п. 18 ч. 2), 87 (ч. 1), 90 (ч. 1), 99 (п. 2 ч. 2), 183 (п. 6 ч. 2), 558 (ч.ч. 4, 6), 564 (ч. 3), 566 (ч.ч. 1, 3), 572 (ч. 5), 584 (ч.ч. 3,4), 596 (п. 1 ч. 1), 600 (ч. 1, п. 2 ч. 2), 601 (ч. 2), 602 (ч.ч. 1, 2, 4, 5, 9), 603 (ч. 3), 605 (ч. 1), 610 (п. 4 ч. 2), 614 (ч. 1). Термін «міжнародні договори України» зустрічається в таких статтях КПК України: 6 (ч. 2), 21 (ч. 4), 271 (ч. 6), 514 (ч. 4), 541 (п.п. 8, 10 ч. 1), 542 (ч. 1), 543 (ч. 1), 545 (ч. 4), 548 (ч.ч. 1, 3), 550 (ч. 1), 551 (ч. 2), 552 (ч. 1, п.п. 2, 9 ч. 2), 553 (ч. 2), 554 (ч. 1), 557 (ч.ч. 1, 2), 558 (п.п. 5, 6 ч. 1, ч. 5), 560 (ч. 2), 561 (ч. 1), 568 (п. 2 ч. 6), 570 (ч. 2), 573 (ч. 4), 574 (ч. 1, п. 5 ч. 4), 575 (ч.ч. 1, 3, 5, п. 8 ч. 2), 583 (ч. 1), 584 (ч. 13), 586 (п. 1 ч. 1), 589 (п.п. 5, 6 ч. 1, ч. 2), 591 (ч. 7), 595 (п. 2 ч. 1), 602 (ч. 7), 606 (ч. 4), 607 (ч.ч. 2, 3).

Щодо використання у КПК України суміжних понять міжнародного договору України та МД (ВРУ), то варто зазначити, що перше поняття найбільш часто застосовується у Розділі IX «Міжнародне співробітництво під час кримінального провадження». У зв'язку з цим, як видається, у значній кількості випадків уживання терміна «міжнародний договір України» він використовується як аналог

МД (ВРУ) для спрощення сприйняття нормативних положень.

Однак відповідну гіпотезу не можна вважати абсолютною та єдино правильним підходом до тлумачення. Наприклад, частина шоста статті 271 КПК України встановлює, що контроль за вчиненням транскордонного злочину¹ може бути проведений у порядку, передбаченому законодавством, за домовленістю з відповідними органами іноземних держав або на підставі міжнародних договорів України. Вважаємо, що у даному випадку під міжнародними договорами можуть розумітися і міжвідомчі договори між відповідними компетентними органами.

Іншим прикладом може слугувати ст. 602 КПК України, у якій паралельно використовуються два суміжні поняття. Частина перша зазначеної статті встановлює, що вирок суду іноземної держави може бути визнаний і виконаний на території України у випадках і в обсязі, передбачених МД (ВРУ). У частинах другій, четвертій і дев'ятій хоч і використовується поняття міжнародного договору, проте з контексту є зрозумілим, що мається на увазі саме МД (ВРУ). А от останнє речення частини сьомої статті 602 КПК України закріплює, що «у задоволенні запиту про виконання вироку суду іноземної держави може бути відмовлено, якщо таке виконання суперечить зобов'язанням України за міжнародними договорами України». Враховуючи приписи Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 року, зокрема ст. 26, доцільно тлумачити термін міжнародні договори у частині сьомій ст. 602 КПК України саме в широкому значенні.

Кримінальне процесуальне право у зв'язку зі своєю процесуальною природою тісно взаємодіє та використовує міжнародні договори, що містять положення

¹ «...транскордонного злочину щодо незаконного переміщення через територію України транзитом, ввезення до України або вивезення за межі України речей, вилучених з вільного обігу, або інших речей чи документів...»

про правову допомогу у кримінальних справах. ЗУ «Про міжнародні договори України» не встановлює обов'язку укладати такі договори від імені України та надавати згоду на їх обов'язковість Верховною Радою. Водночас згідно з пунктом «б» частини другої ст. 9 зазначеного Закону ратифікації підлягають міжнародні договори України, що стосуються прав, свобод та обов'язків людини і громадянина. Відповідно до пункту «а» ч. 1 ст. 13 ЗУ «Про міжнародні договори України» рішення про приєднання України до міжнародних договорів або про їх прийняття щодо договорів, які потребують ратифікації, приймаються у формі закону України про приєднання до міжнародного договору або закону України про прийняття міжнародного договору, невід'ємною частиною яких є текст міжнародного договору.

У межах кримінального провадження у більшості випадків застосовуються як джерела права саме міжнародні договори, що безпосередньо стосуються прав, свобод та обов'язків людини. А тому якщо відповідні договори не є МД (ВРУ), то вони не можуть бути застосовані.

Питання застосування в межах кримінального провадження міжнародних договорів, що не потребують надання Верховною Радою України згоди на обов'язковість, заслуговує на більш глибоке дослідження, що не охоплюється цією роботою.

Одним із найбільш важливих для кримінального процесуального права України за змістовним наповненням джерелом є Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод [3], невід'ємною складовою частиною якої є практика Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ).

Пункт 1 ст. 32 Конвенції встановлює, що юрисдикція ЄСПЛ поширюється на всі питання тлумачення і застосування Конвенції та протоколів до неї. Відповідне положення цілком відповідає пункту «б» параграфу 3 ст. 31 Віденської

конвенції про право міжнародних договорів 1969 року, згідно з яким при тлумаченні міжнародного договору враховується наступна практика застосування договору, яка встановлює угоду учасників щодо його тлумачення.

Отже, в силу ст. 1 КПК України та ЗУ від 17.07.1997 № 475/97-ВР «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції» Конвенція 1950 року та її невід’ємна частина – практика ЄСПЛ – є частиною кримінального процесуального законодавства України. При цьому за юридичною силою відповідно до частини четвертої ст. 9 КПК України Конвенція та практика ЄСПЛ стоять на вищому ієрархічному щаблі, ніж навіть КПК України.

У продовження положення ст. 17 ЗУ «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», відповідно до якого суди застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику Суду як джерело права, КПК України в частині п’ятій ст. 9 встановив, що кримінальне процесуальне законодавство України застосовується з урахуванням практики ЄСПЛ.

Як видається, обране законодавцем формулювання щодо «врахування» практики є не дуже вдалим, оскільки прямо не визначає ієрархічне місце практики ЄСПЛ у системі джерел кримінального процесуального законодавства України, а також не пояснює першоджерело правової природи та обов’язковість практики ЄСПЛ.

З іншого боку, не можна обійти увагою той факт, що при підготовці проекту КПК України 2012 року були враховані правові позиції та підходи до тлумачення Конвенції 1950 року, що вироблені ЄСПЛ, – фактично здійснено імплементацію відповідного масиву міжнародно-правових норм у формі трансформації.

На жаль, підстав для констатації стійкої позитивної еволюційної тенденції щодо врахування прогресивних

положень, вироблених ЄСПЛ, щодо здійснення окремих кримінальних процесуальних дій чи заходів немає. Наприклад, ст. 176 КПК України у 2014 році було доповнено частиною п’ятою, що встановлює безальтернативність щодо обрання запобіжного заходу до осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні конкретно визначених злочинів. Відповідна норма безпосередньо суперечить практиці ЄСПЛ, який неодноразово визначав, що «що стосується посилання судів на серйозність обвинувачення як на головну причину продовження строку тримання під вартою, Суд неодноразово визнавав, що даний аргумент не є сам по собі основою тривалого тримання під вартою. Незважаючи на те, що тяжкість обвинувачень є суттєвим елементом в оцінці загрози втечі і повторного вчинення злочину, подальша необхідність обмеження свободи не може бути виправдана тільки тяжкістю злочину» [4]. Означене положення є тривалою, стійкою загальноприйнятою практикою Європейського суду з прав людини щодо тлумачення пункту 3 Конвенції¹. Проте судова практика імперативно правозастосовує частину п’яту ст. 176 КПК України [5], рідко коли роблячи відсилання на іншу практику Європейського суду з прав людини².

Насамкінець, КПК України є одним з небагатьох нормативно-правових актів в Україні, який безпосередньо передбачає виникнення та функціонування правовідносин на підставі міжнародних домовленостей. Частина 1 ст. 544 КПК України встановлює, що за відсутності міжнародного договору України міжна-

¹ Див. п. 122 Рішення у справі «Петухов проти України» (Petukhov v. Ukraine) (заява № 43374/02), п. 78 Рішення у справі «Ольстовський проти Польщі» (Olstowski v. Poland) (заява № 34052/96), п. 81 Рішення у справі «Ілійков проти Болгарії» (Ilijkov v. Bulgaria) (заява № 33977/96), п. 144 Рішення у справі «Ідалов проти Росії» (Idalov v. Russia) (заява № 5826/03) та ін.

² В Апеляційному суді Харківської області є поширеним у відповідних провадженнях посилатися на п. 48 Рішення у справі «Чеботарь проти Молдови» (Cebotari v. Moldova) (заява № 35615/06).

родна правова допомога чи інше співробітництво може бути надано на підставі запиту іншої держави чи запитано на заходах взаємності.

Наведена вище норма свідчить про те, що, по-перше, Україна визнає та допускає застосування неписаного міжнародного права, формування звичаєвих підходів у регулюванні взаємодопомоги у кримінальній процесуальній сфері. По-друге, деякі кримінальні процесуальні правовідносини, що здійснюються на території України або в межах національного кримінального провадження за кордоном, використовують як допоміжне джерело міжнародно-правові домовленості.

Відповідне явище є мало вивчене. Його правова природа складає значний науковий інтерес як для науки кримінального процесу, так і для розвитку вітчизняної науки міжнародного права й потребує окремого дослідження.

Підсумовуючи, результати проведеного дослідження можна представити у вигляді наступних тез:

- міжнародне право в системі джерел кримінального процесуального права України може проявлятися у декількох формах: міжнародного договору, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, міжнародно-правової домовленості (неписаного міжнародного договору), здійснення міжнародно-правової взаємодії на основі взаємності (звичаєва складова), а також в обмежених випадках іншими міжнародними договорами (загальнонаціональним, що не потребують надання згоди на їх обов'язковість парламентом, урядовими та міжвідомчими);

- джерелом кримінального процесуального законодавства України є тільки міжнародне право, що втілене у МД (ВРУ). Відтак, тільки таким джерелом міжнародного права як МД (ВРУ) може визначатися порядок кримінального провадження;

- самовиконувані норми МД (ВРУ) у системі кримінального процесуально-

го законодавства України розташовані ієрархічно вище, ніж норми КПК України. Однак, якщо застосування МД (ВРУ) призведе до порушення Конституції України, то таке правозастосування буде протиправним;

- якщо національні процесуальні норми встановлюють більш широкий обсяг чи зміст прав чи свобод людини, їх гарантій, ніж МД (ВРУ), то в силу ст. 3, 8, 22 Основного Закону України застосовується національне законодавство;

- МД (ВРУ) у силу частини другої ст. 19 Конституції України не може встановлювати повноваження органів державної влади чи їх посадових осіб та способів їх реалізації, у тому числі й учасників кримінального провадження, що є посадовими особами органів державної влади. За протилежних обставин такий МД (ВРУ) є нікчемним і не підлягає застосуванню у відповідній частині;

- співвідношення МД (ВРУ) та законів України, що регулюють питання здійснення кримінального провадження, визначено лише стосовно КПК України (ч. 4 ст. 9 КПК України). Тому щодо інших законів України застосовується загальне правило пріоритетності міжнародних договорів України, закріплене в ч. 2 ст. 19 ЗУ «Про міжнародні договори України», в частині МД (ВРУ);

- КПК України оперує родо-видовою парою термінів «міжнародний договір України» та МД (ВРУ), що правда не завжди точно та явно визначені. У будь-якому випадку не можуть бути застосовані міжнародні договори України, процедура набрання чинності яких не передбачає надання згоди на їх обов'язковість Верховною Радою України, у випадках, якщо такі договори регулюють порядок кримінального провадження або стосуються прав, свобод та обов'язків людини та громадянина (у силу ст. 1 КПК України та п. «б» ч. 2 ст. 9 ЗУ «Про міжнародні договори України» відповідно);

– чільне ієрархічне місце практики ЄСПЛ у системі джерел кримінального процесуального законодавства України визначається згідно з ч. 4 ст. 9 КПК України у силу природи юрисдикції Суду, що детермінує сприйняття його практики виключно як невід'ємної частини такого МД (ВРУ), як Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод;

– наостанок, особливість кримінального процесуального права у сегменті, що нами аналізується, полягає у тому, що на рівні законодавчого кодифікованого акта – КПК України – за-

кріплена можливість здійснення певних юридично значущих кримінальних процесуальних дій на підставі міжнародної домовленості, що виникає на засадах взаємності.

Констатуємо, що норми міжнародного права активно впливають на здійснення кримінального провадження. Окремі джерела міжнародного права відіграють провідну роль як в прикладному досягненні завдань кримінального провадження, так і в еволюційному розвитку нормативного змісту кримінального процесу як галузі права.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про застосування судами міжнародних договорів України при здійсненні правосуддя: постанова Пленуму Вишого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 19.12.2014 № 13. Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ: офіц. сайт. URL: <http://sc.gov.ua/uploads/tinyMCE/files/%D0%9F%D0%9F%D0%92%D0%A1%D0%A1%D0%A3%D0%B2%D1%96%D0%B4%2019.12.2014%20%D1%80.%20%E2%84%96%2013.doc> (дата звернення: 13.04.2017).
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: від 04.11.1950, згода на обов'язковість якої надана Верховною Радою України у формі ратифікації Законом України від 17.07.1997 № 475/97-ВР «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції», з врахуванням Першого протоколу, протоколів № 2, 4, 6, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 14-bis.: База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення 13.04.2017).
3. Рішення Європейського суду з прав людини від 03 травня 2012 року у справі «Євгеній Кузьмін проти Росії» (заява № 6479/05): Case of Yevgeniy Kuzmin v. Russia (Application no. 6479/05). Judgment. European Court of human Rights. First section. Strasbourg, 3 May 2012. Final 03/08//2012. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-110823> (дата звернення 14.04.2017).
4. Ухвала Апеляційного суду Івано-Франківської області: від 14.02.2015 № 344/1783/15-к. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/46320122> (дата звернення 14.04.2017).
5. Ухвала Апеляційного суду Харківської області: від 23.03.2015 623/1016/15-к. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/44541166> (дата звернення 14.04.2017).
6. Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 01.11.1996 № 9. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0009700-96> (дата звернення 13.04.2017).

Shilo O., Novozhylov V. International law as a part of the system of sources of criminal procedural law of Ukraine

The article is concerned with the ways of interaction between international law (in all its forms) and criminal procedural law of Ukraine.

The article touches upon the issue of collision (conflict of law) rules' realization. These norms define principles of connection between two systems: international law and criminal procedural law of Ukraine. In particular, the attention is addressed to the fact that the international law's rule that is in conflict with domestic law must be self-executable in order to apply the collision rule.

The article outlines that constitutional rules have an imperative action for execution of collision rules. Specifically, international treaties and other obligatory international acts not only cannot define powers of public authorities' servants that take part in criminal procedure but also cannot establish method of acting for them. It is unconstitutional and completely impossible in the legal system of Ukraine.

The authors give overview of the relationship between international law and domestic law of Ukraine. The article introduces the concept according to which international law can define only «a way of criminal procedure being procedured» and only if it is in a form of international treaty consented as obligatory by the parliament of Ukraine.

The authors examined a position of international treaties and acts of international treaties' interpretation (especially practice of European Court on Human Rights) in hierarchy of the system of sources of criminal procedural law of Ukraine.

The article emphasizes the role of unwritten and «soft» international law, customs in international law and international agreements as possible non-binding sources in area of criminal procedure of Ukraine.

The results of this research fills up some gaps in the national doctrine on domestic legal system and will be useful for appropriate enforcement of criminal procedural rules of Ukraine.

Keywords: *sources of criminal procedural law; international law; system of sources of criminal procedural law; conflict of laws rules; hierarchy of sources of criminal procedural law.*

Стаття надійшла до редакції журналу 15.10.2017 р.